

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

FEFERWARE
2017

Dipotšišo tše di šupago tše di botšišwago gantši malebana le KHONKRESE YA GRAIN SA

Khonkrese ya ngwaga ya Grain SA e tlo swarwa ka la 8 le 9 Matšhe lenyaga. Ba Pula Imvula ba kgopetše Jaco Minnaar, Modulasetulo wa Grain SA, go araba dipotšišo tše dingwe tše batho ba atšišago go di botšiša.

Khonkrese ke eng mme e hlamilwe bjang?

Khonkrese ya Grain SA ke kopanokakaretšo ya ngwaga ya maloko mme maatla a magolo a taolo ya mokgatlo wo a dutšego yona. Khonkrese e swarwa ngwaga le ngwaga ka letšatšikgwe di le gona lefelong le le bewago ke Khuduthamaga. Lenya-

ga Khonkrese e swarwa ka la 8 le 9 Matšhe kua NAMPO Park, Bothaville.

Mošomo wa Khonkrese ke ofe?

Mošomo wa Khonkrese o akaretša:

- Kakanyo, kahlaahlo le tumelelo ya dikanego tša ngwaga tša letlotlo, pego ya radišhupatloto le pego ya Khuduthamaga ya Grain SA;
- Kgetho ya modulasetulo le batlatšamodulasetulo ba 2 (babedi);
- Kgetho ya Khuduthamaga;
- Peo ya radišhupatloto le tumelelo ya ditefo tša gagwe; le
- Tshepedišo ya ditaba tše dingwe tše di kgethilwego tše di tlogo ahlahlwa.

Baromelwa ba ba yago Khonkreseng ba kgethwa bjang?

Molaotheo o dumela kemelo ya selete go ya ka ditefo tše di lefelwago selete se se itšego sa kgwebo (*commercial district*). Palo ya baromelwa ba selete e phethwa ngwaga le ngwaga ka go akanya palogare ya ditefo tša mengwaga ye meraro (*three year sliding average*) tša selete.

Theršanong le baemedi ba Sehlophatiro sa Tlhabollo ya Balemi (*Farmer Development Working Group*) ka 28 Setemere 2016, go ile gwa kwanwa gore baromelwa ba dilete tše nne tše di hlabologago ba ba yago Khonkreseng, ba tla kgethwa ka go lebelela palo ya maloko a Mokgatlo wa Ditone tše 250 a dilete tše, bao ba lefilego ditefo tša bona ka bottlalo. Go ya ka dikakanyo tše baromelwa ba dilete tše e tla ba bao ba bontšhwago **Lenaneong la 1**.

Baromelwa ba dilete tše ba ba yago Khonkreseng, ba tla hlopšha dikopanong tša dilete tše di swarwago pele ga Khonkrese.

Ditefo tša boleloko di swanetše go lefša ka bottlalo neng?

Ditefo tša boleloko le tša lekgetho la phahlo (*commodity levy*) (ge le nyakega) di lefša ngwaga le

**Kgatišopaka ya Grain SA ya
batšweletši ba ba hlabologago**

Bala Ka Gare:

04

Bohlatse bja pula bja lebaka la mengwaga ye 101 – mothopo wa mohola mabapi le tšweletšo ya dibjalo

06

Dikokwane tše nne tša kgwebo

08

Se lahlelegwe ke kholofelo le gatee – masa ga a na swele

05

KOKO JANE O RE...

Kgweding ya Feberware, go swana le dikgweding tše dingwe tše di itšego, molemi ga a na mošomo wo montši – dibjalo tša marega ga se tša ba tša bjalewa mme dibjalo tša selemo di a gola. Ga go na tše ntši tše molemi a ka di dirago go thuša dibjalo tša gagwe lebakeng le – di swanetše go no tia le go enya peu ye a ka e bunago.

Le ge go le bjalo, bolemi ga bo akaretše fela go bjala le go hlokomela dibjalo. Kgwedi ye e ka go tšwela mohola ge o lokiša magora le meago le go hlokomela ditrekere le ditlhamo tša gago. O ka ikhola ka mehla ka go lokiša dilo pele ga ge di senyega go fetiša – seema sa Seisimane se se rego “*A stitch in time saves nine*”, se dula se le bohlokwa. Ge o ka dula o šetša dilo tše di senyegilego ganyane wa di lokiša ka mehla, o ka phema mathata a magolo ao a ka go jelago tšelete ye ntši ka go šitiša mešomo ya gago ka moso.

Ka nako ye batšweletši ba dibjalo tša marega ba tla ba ba itokiša go bjala gape – re a tseba gore sehla sa 2016 e be e le se sebotse go batšweletši ba korong le bali Kapa-Bodikela le Kapa-Borwa, mme re tšhepa gore lenyaga ba tla atlega gape. Elelwa go se phethe dilo ka lephakuphaku, etse ba re ‘Nonyanaphakuphaku e jewa ke pekwa’ – phetha se sengwe le se sengwe seo o se dirago ka tshwanelo.

Khonkrese ya Grain SA e tlo swarwa kgweding ye e tlogo. Kgweding ye ya Feberware le tlo laletšwa go ba gona dikopanong tša dilete. Re kgopela gore le lekeng ka maatla go ba gona dikopanong tše ka ge Grain SA e le mokgatlo wa maloko mme tirišano ya maloko e bohlokwa go tliša le go tšwetša mokgatlo wo pele. Elelwa gore maloko a a nago le tokelo ya go ya Khonkreseng ke ao fela a lefilego ditefo tša boleloko ka botlalo – re kgopela gore o kgonthiša gore boleloko bja gago bo lefilwe ka botlalo. Ge o se na nnete mabapi le taba ye o ka ikgokaganya le molomaganyi wa tihabollo yo a ka go thušago.

Papatšo ya lehea e ka ba bothata – ge o se wa ba wa loga maano malebana le se, re kgopela gore o dire bjalo. Re go kganyogela thekišo ye botse ye e kgonegago ge o bapatša puno ya gago gore o tle o je moputso wa mphufutšo wa sefahlego sa gago.

Feberware ke kgwedi ye botse ya go bjala mehlare – ga se seo bohle ba se dirago, eupša bohlokwa bja go hola tikologo ya rena ka go bjala mehlare bo golela godimo. Mongwe le mongwe a a leke go bjala mehlare o tee kgweding ye – mohlamongwe o ka se dule moriting wa wona bophelong bja gago. Le ge go le bjalo, mehlare wo wena o dulago moriting wa wona lehono o ka ba o bjetšwe ke motho yo mongwe. Mohlare wo o o bjalego lehono o ka hola mašika a ka moso.

Dipotšišo tše di šupago tše di botšišwago gantši malebana le Khonkrese ya Grain SA

Lenaneo la 1: Baromelwa ba dilete tše di hlabologago:

Selete	Lelokophethišo	Palo ya baromelwa
Selete sa 28	Maseli Letuka	12
Selete sa 29	Gift Mafuleka	7
Selete sa 30	Ramodisa Monaisa	3
Selete sa 31	Israel Motlhabane	12
Palomoka		34

ngwaga gare ga 1 Matšhe le 28 Feberware ge ngwaga wa matlotlo malebana le ditefo tša boleloko le tša lekgetho o fela. Boemo bja boleloko bo phethwa go ya ka ditefo tše di amogetšwego go fihlela mafelelong a kgwedi ya Feberware ya pele ga Khonkrese.

Ditefo tša boleloko di ka se amogelwe ka letšatši la ngwadišo goba lebakeng la Khonkrese.

Tefo ya boleloko ya gonabjale ye e lefšago ke maloko a e lego balemelagwebo (*commercial members*) ke R1 000, fao go oketšwego VAT le lekgetho la phahlo. Tefo ya boleloko ya maloko a dihlophathuto ke R30 ka ngwaga.

Maloko ao a sa obamelego ditshwanelo tša boleloko, ga a dumelelwe:

- Go tsena Khonkrese bjalo ka baromelwa ba ba nago le tokelo ya go bouta; goba
- Go kgethelwa tirelo efe goba efe ya semmušo. Motho yo mobjalo a ka tsena Khonkrese e le molemogi fela. Kgonthiša gore baromelwa ba ba kgethwago go ya Khonkreseng ke maloko ao a lefilego ditefo tša ona ka botlalo.

Khonkreseng ya 2017 go tlo šišinywa gore molaotheo o fetolwe go dumelela magoro a mabedi fela a boleloko, e lego la maloko a balemelagwebo bao ba tšweletšago mabele a a bapatšwago a ditone tše di sa hlaelego tše 100, le la maloko a dihlophathuto ao a tšweletšago mabele ao a sa fihlelego ditone tše 100.

Dipotšišo mabapi le maemo a boleloko di ka romelwa go Patricia goba Elray nomorong ya mogala ye 086 004 7246.

Na nka tsena dikopano tša dilete tša pele ga Khonkrese?

Tsebišo ya dikopano tša selete tše di swarwago pele ga Khonkrese e tla phatlalatšwa ke diofisi tša Grain SA le tša dilete.

Batšweletšamabele bohle ba amogelwa ka lethabo dikopanong tša dilete mme ba ka botšiša badiredi ba Grain SA le bahlankedi ba bangwe dipotšišo. Bao ba nago le tokelo ya go bouta dikopanong tša dilete ke maloko a balemelagwebo le a dihlophathuto fela ao a lefilego ditefo tša ona ka botlalo.

Khonkreseng go ka bouta mang?

Baromelwa bao ba nago le tokelo ya go bouta Khonkreseng ke maloko ao a lefilego ditefo tša ona le lekgetho la intasteri ka botlalo mafelelong a kgwedi ya Feberware 2017.

Modulasetulo, batlatšamodulasetulo ba babedi, le ba Khuduthamaga ba kgethwa bjang?

Ngwaga le ngwaga baromelwa ba Khonkrese ba swanetše go kgetha modulasetulo le batlatšamodulasetulo ba babedi magareng a bona, bao ba swanetšego go phetha mošomo wa bona go fihlela mafelelong a Khonkrese ye e latelago yeo ba kgethilwego go yona.

Motho a ka hlophša le go kgethwa go ba modulasetulo goba motlatšamodulasetulo wa Grain SA fela ge a rometšwe Khonkreseng ke selete se a se emetšego le gona e le moromelwa yo a lefilego ditefo tša gagwe ka botlalo.

Ge modulasetulo goba motlatšamodulasetulo wa mathomo e se moemedi wa batšweletši ba ba hlabologago, motlatšamodulasetulo wa bobedi yo a kgethwago e swanetše go ba moemedi wa batšweletšamabele ba ba hlabologago.

Moemedi o tee wa selete se sengwe le se sengwe (1 - 31) o kgethwa go ba lelolo la Khuduthamaga lebaka la mengwaga ye mebedi. Maloko a Khuduthamaga ya dilete a hlophša Khonkreseng ke baromelwa ba dilete tše di lebanego, mme a kgethwa ke bona ka go bouta ka mangwalokgetho (*closed ballot*).

Khonkreseng ya 2017 go tlo šišinywa gore Khuduthamaga e swanetše go akaretša lelolo le lengwe gape le le emelago batšweletši ba ba hlabologago.

Modulasetulo, batlatšamodulasetulo ba babedi le lelolo le le oketšwego ga ba ba emele selete.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Jaco Minnaar, Modulasetulo: Grain SA. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go jaco@compuking.co.za.

Thibelo le taolo ya dibokophehli leheeng

Lehea ke sebjalo seo se bjalwago ka bontši go feta tše dingwe mono Afrika-Borwa, kudu diprofenseng tša Freistata, Mpumalanga le Leboa-Bodikela, le ge e ka ba diprofenseng tše dingwe, fela e sego ka bontši go swana le mo go tšeo di boletšwego pele. Nageng ye re diriša lehea bjalo ka sejokgolo sa rena. Lehea ke phahlo ye e bopago karolo ye kgolo ya ekonomi ya rena mme ka fao re swanetše go le hlokomela gabotse.

Tlhokomelo ye e ka ba tlhohlo ka nako ka ge tlhago e fela e hlagiša mathata. Diphedi tšohle di na le manaba, ešitago le lehea. Re swanetše go ithuta go šireletša dibjalo tša rena go manaba a tšona gabotse ka moo re ka kgonago. Taodišwaneng ye re bolela ka boripana ka ditlhohlo tša go lwantšha sebokophehli dibjalong tša rena tša lehea.

Tlhaolo ya dibokophehli leheeng

Mokgwa wo mokaone wa go hlaola dibokophehli leheeng ke go lekola le go hlahloba mašemo a gago. Leka go lekola tšhemo ka paterone ya rostere (*grid pattern*) go bopa seswantšho sa lefelo leo ka botlalo. Ge o feditše go lekola tšhemo o swanetše go leka go akanya sephe-sente sa tshenyoye ye e lego gona – se se ka go thuša go tšea sephetho mabapi le ge eba e ka ba mohola goba tahlegelo go laola disenyi tše ka khemikhale.

Na o dira bjang go lekola dibokophehli? Molemi a ka lemoga bohlatse bja go ba gona ga tšona leheeng morago ga dibeke tše tharo fela. Seka se bohlokwa se se iponagatšago ka pela ke mašobana a a phutšwego megwanyeng ka phethego. Tshenyoye ye e bitšwa “*shotgun damage*” ka Seisemane ka ge e swantšha mašobana ao a ka phulwago ke sethunya sa dihale. Bjalo ka ge leina la diboko tše le bontšha, di ja kudu lenono la lehea ka go le fehla. Kgatong ya go tšwelela ga ditšhatšhane leheeng, diboko tše ka nako di tsenela le mafela mme di ja ona goba di senya motheo wa ona. Ka go dira bjalo di kgaotša phepo ya enetši ya mafela, seo molemi a ka se lemogago ka go bona mafela a a sego a gola a wetše fase.

Mokgwa wo mongwe wa go lemoga tlhaselo ya disenyi tše ke go lebelela diboko ka botšona dibjalong. Molemi a ka sepela tšhemong bošego go bona ge eba go na le meboto ye menyane ye mepududu le ye mešweu. Mmoto wo mopududu ke wa tona mola wo

Sebokophehli sa lehea sa Afrika.

Seswantšho – Annemie Erasmus, ARC Grain Crops Institute, Potchefstroom

mošweu e le wa tshadi. Meboto e fofa bošego mme e beela mae mogwanyeng wo mofsa wo o phurulogilwego ka botlalo; mae a bewa gare ga segatla sa mogwang (*leaf sheath*) le lenono. Ge mae a phaphašitše, dibokwana di šutela bohlogelong fao di thomago go ja.

Taolo ya dibokophehli

Mola molemi a kgonthišetše gore tlhaselo ya dibokophehli leheeng la gagwe ke ye mpe (ka tlwaelo ke tlhaselo ya go feta 10% ya dibjalo), o tla swanela go loga maano a go di fediša. Mokgwa wo bohlokwa wa taolo ke wa go diriša khemikhale. Molemi o swanetše go diriša khemikhale ye e hlamilwego go bolaya dibokophehli a e gašetša leheeng ka segašetši sa “*boom*”. Pele ga ge khemikhale e dirišwa, molemi o swanetše go kgonthiša tebo ya yona ka nepagalo, ka ge mefelo e sa swane ka moka. Mefolo ye mengwe e bolaya disenyi thwi ge e di kgoma, mola ye mengwe e monwa ke sebjalo (*systemic poisons*) ke moka e bolaya dibokophehli ge di eja megwang goba manono a lehea. Ellelwa gore mefelo yohle e kotsi go fetiša mme e swanetše go swarwa ka tlhokomelo ye kgolo. Rwala ditelafo, segakiši le digalase tše di šireletšago mahlo ge o swara khemikhale efe le efe.

Thibelo

Temo ya sebjalebja e bontšha diphetho tše bohlokwa malebana le tšwetšopele ya dikhalthiba. Dikhalthiba tše dingwe tša lehea di fetotšwe leabela (*genetically modified (GM)*) gore di kgone go lwantšha tlhaselo ya dibokophehli. Taba ye e thuša balemi kudu go laola disenyi tše. Le ge go le bjalo, tšwelopele ye e tla le ditshenyegelo – peu ya lehea le le fetotšwego leabela e tura go feta ya ka mehla ka moo go bonagalago. Ge o bjala peu ya ka mehla, mokgwa wo mokaone wa go thibela dibokophehli ke go tšea dikgato pele ga ge bothata bo ipha maatla. Lekola mašemo a gago ka tekanelo gore o lemoge tlhaselo ya dibokophehli ka pela le go tšea dikgato ka potlako ge di le gona.

Ellelwa gore dibokophehli le disenyi tše dingwe di ka go jela diketekete tša diranta ka go senya lehea la gago. Ka fao, se no dula fela o phuthile diatla. Kgonthiša gore o tseba tšeo di diragalago mašemong a gago ka mehla.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Gavin Mathews, Setsebi sa Taolo ya Tikologo. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go gavmat@gmail.com.

Bohlatse bja pula bja lebaka la mengwaga ye 101 – mothopo wa mohola mabapi le tšweletšo ya dibjalo

Taodišwana ye o ka e bala go sepelelana le ye 'Swara bohlatse bja pula go fokotša kgonagalokotsi', ye e bolelago ka go swara bohlatse bja pula le go lekanyetša monola mmung wa gago, ye e tšweletšego mo go Pula Imvula ya Nofemere 2016.

Re leboga ba lapa la boJohnson ba polasa ya Waterlands ge ba re file bohlatse (*data*) bja pula bja lebaka la mengwaga ye 101 ye e fetilego. E šetše e le lešika la boraro la boJohnson leo le lemago tikologong ya Freistata-Bohlabela, mme re tumiša kgotlelelo le nepagalo yeo ba bolokilego bohlatse bjo bo akaretšago lebaka le lekaaka ka yona.

Bohlatse bja pula bo ka dirišwa ka mekgwa ye mmalwa. Tsebo ya dipaterone tša lebakatelele tša ngwaga le ngwaga le tša kgwedi le kgwedi e ka dirišwa ka kakaretšo go akanya bokaakang bja meetse ao a ka elelago matamong a magolo, tirišo ya meetse ka kakaretšo, le peakanyo ya tšweletšo ya dibjalo polaseng ya gago. Dipolaseng tše kgolo molemi o swanetše go boloka bohlatse bjo bo amanago le mafelo a go fapafapana go ya ka

tirišo ya naga ya botšweletši bja godimo le ya botšweletši bja fase, mafelo ao go bjalgago kudu phulo, le naga ya tlhago.

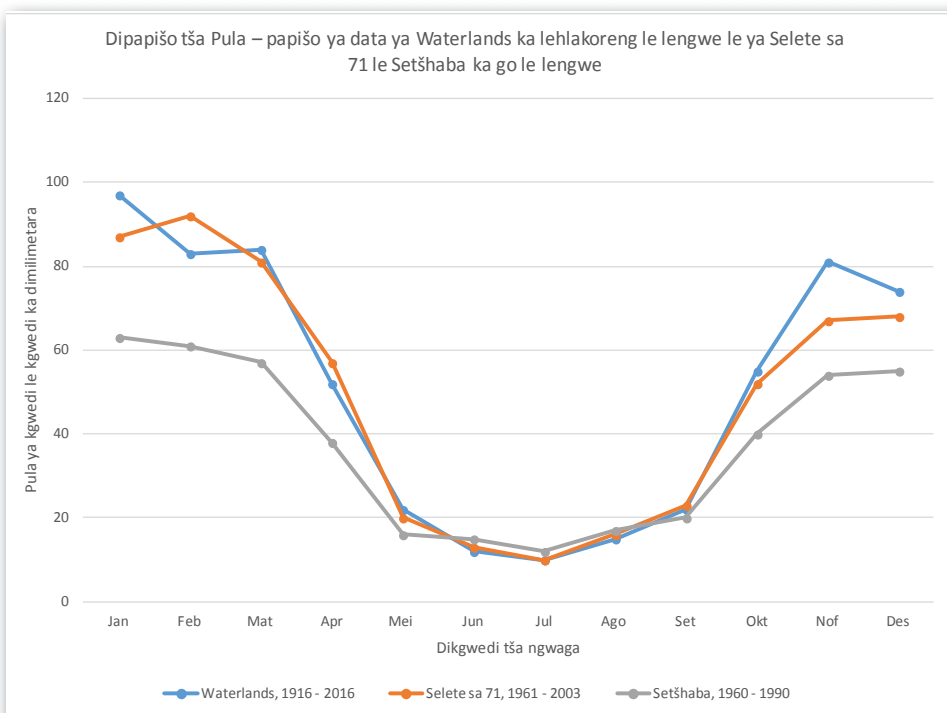
Pabalelo ya monola wa pula fao go dirišwago lenaneo la phetošopšalo leo le akaretšago dibjalo le phulo lebakengtelele, e bohlokwa go fetiša malebana le katlego ya tiro efe le efe ya bolemi. Ditshenyegelo le dikgonagalokotsi tše kgolo tše di sepelelanago le tšweletšo ya dibjalo di ka fokotšwa ka go diriša mekgwa ye mekaonekaone ya go babalela mmu le monola.

Tekolo ya bohlatse bja gago bja pula

Karafo ya 1 e bontšha pula ye e nelego kgwedi le kgwedi polaseng ya Waterlands lebakeng la mengwaga ye 101. Karafo ye e theilwe godimo bohlatse bja pula ya letšatši le letšatši le ge e le kgwedi le kgwedi bjo bo bapišwago le palogare ya pula ye e nelego dileteng le setšhabeng ka bophara.

Tsebišo ye e nabilego e ka utollwa ka go hlopholla bohlatse bjo ka mekgwa ye e fapafapanego. Le ge palogare ya pula lebakengtelele e le 607 mm ka ngwaga, pula ye e nelego ngwageng wa kalentara e tloga fase

Karafo ya 1: Pula ye e nelego kgwedi ka kgwedi polaseng ya Waterlands lebakeng la mengwaga ye 101.

ga 313 mm ka ngwaga ya fihlela 980 mm le go feta ka ngwaga. Palogare ya pula ye e nelego polaseng ya Waterlands lebakengtelele ke 607 mm ka ngwaga, mme e ka bapišwa le palogare ya 585 mm ka ngwaga seleteng sa 71 seo se akaretšago polasa ye, le palogare ya 448 mm ka ngwaga setšhabeng ka bophara. Karafo ga e bontšhe palogare ya profense

ya Freistata ye e lego 590 mm ka ngwaga. Afrika-Borwa go thwe ke naga ye e omilego ka baka la pula ye nnyane ge e bapišwa le dinaga tše dingwe.

Le ge go le bjalo, ge mekgwa ye mebotse ya go babalela meetse e dirišwa, pula ye e nago bokaone mafelong ao go tšweletšwago dibjalo e dumelela tšweletšo ya mabele a a

bapatšwago mašemong ao a sa nošetšwego. Mafelong ao palogare ya pula ye e nago e lego gare ga 600 mm le 650 mm ka ngwaga, le go ya ka botšweletši bja mmu, dibjalo di ka tšweletšwa ka moo go holago molemi (*economically viable*). Ntlha ye bohlokwa ke ka moo pula e nago dihlang tša marega le selemo le ka moo pula yeo e dirišwago go thuša dibjalo

tše di itšego go tšweletša puno ye botse ye e kgonegago. Karafo e bontšha gape gore go na le kwano ye e tiilego gare ga pula ye e nago polaseng goba seleteng se se itšego le paterone ya setšhaba ya pula ya ngwaga le ngwaga.

Pula le peakanyo ya phetošopšalo

Tlhophollo ya bohlatse bja pula ye e nelego polaseng ya Waterlands e bontšha gore tekanyo ya 471 mm, goba 78% ya palomoka ya pula ye e nelego lebakengtelele, e ile ya na sehleleng sa tšweletšo sa selemo go tloga Nofemere go ya Aprele, mola sehleleng sa tadišo goba sa marega ge dibjalo di sa mele, go ile gwa elwa 136 mm. Tirišo ya meetse le kgonego ya puno ya dibjalo tša selemo e ka lekanyetšwa go ya ka pula ya 471 mm ye e ka nago sehleleng sa go gola ga dibjalo. Go ya ka khalthiba, botšweletši bja mmu, le metšo ya phišo (*heat units*) ye e bago gona tikologong ya gago, lehea le nyaka meetse a gare ga 500 mm le 800 mm go tšweletša puno ya gare ga 3,5 tone/hektare le 6 tone/hektare. Ka go diriša mekgwa ye mebotse ya pabalelo o ka kgona go boloka bontši bja monola wa pula ya 136 mm mmung go tloga punong go ya pšalong ya dibjalo tša sehla se se latelago.

Ka baka la bontši bja meetse ka nako ya pula ya ditladi ye e fetišago 50 mm sehleleng sa selemo, meetse ga a tsenele mmung ohle, mme a mangwe a elela mo gongwe (*runoff water*). Mohlala: ge meetse a a tšhabago a feta 50 mm ka ngwaga, go ra gore monola wo o hwetšagalago mmung sehleleng sa selemo ke wa pula ya 421 mm; monola wo o tlaleletšwa ke meetse a pula ye e nelego marega, a a bolokilwego mmung. Palomoka ya monola wo o akanywago bjale e ka dirišwa go akanya dipuno tše di kgonegago malebana le dibjalo tše dingwe le tše dingwe.

Ge go lebelelwa botebo bja mmu, le bokaakang le paterone ya pula, e ka se be kgopolo ye bohlale go nontšha mmu goba go oketša dinyakwapšalo ka tebelelo ya go tšweletša puno ya lehea ya ditone tše 5 go ya go tše 6 godimo ga hektare. Mohlamongwe puno ya mohuta wo e ka tšweletšwa gatee goba gabedi fela lebakeng la mengwaga ye 30 mola pula ye e nelego e feta ya palogare. Maamong a a bolelwago puno ya 3,5 tone/hektare e ka kgonega bokaone.

Kakaretšo

Ka go ela dipaterone tša pula hloko, diriša tekanyetšo ye e nepagetšego ya bohlatse bja gago bja pula ya lebakatelele go akanya ditebo tše di kgonegago tša dipuno le gona tše di swarelelago bokaone. 🌱

Taodišwana ye e ngwadilwe ke molemi yo a rotšego modiro.

Dikokwane tše nne tša kgwebo

Raymond Ackerman o bopile Pick n Pay ka filosofi ya bolaodi ye e swantšhago tafola ya maoto a mane. Maoto a mane a tafola ye a emetše batho (bathwalwa), diphahlo tša theko (tšweletšo), tšweletšopele (papatšo), le taolo (go akaretša le letlotlo).

Maoto a tafola a swanetše go ba a tiile ka moo a ka emišago tafola gabotse le gona a swanetše go lekana ka botelele gore tafola e eme ka moo go lekanetšego. Ge leoto lefe kapa lefe le hlaela gore tafola e tekateke, e ka sekama; ge leoto le lengwe le ka robega, tafola e tlo wa. Go ya ka kgopolo ya Ackerman dilo tše di beiwago godimo ga tafola ye e lekanetšego le gona e tiilego, ke tshapedišo ya kgwebo le ditiro tša letšatši le letšatši tša yona.

Elelwa gore tirišong bolaodi bo ra go beakanya, go rulaganya, go diriša, le go laola (modiro wa taolo) mahlakore ohle a bolaodi ka tshwanelo. Dintlha tše bohlokwa tša bolaodi di akaretša tšweletšo, papatšo, theko, letlotlo, taolo, bathwalwa, phedišano le setšhaba, matlotlo le phahlo, le taolo ka kakaretšo. Mola a phetha modiro wo mongwe le wo mongwe wa bolaodi, molemi/molaodi e swanetše go ba moetapele wa kgonthe sammaletee, yo a kgonago go tšea diphetho, go neelana go ya ka gare le ka ntle, go fa ba bangwe maatla a go phetha mešomo (*delegate*), go kopanya dikarolo, go tutuetša bathwalwa ba gagwe, le go tiiša thupišo ka molao le ge e sego ka tlwaelo.

Nnete ya filosofi ya Ackerman ke gore tafola e swantšha kgwebo mola maoto a yona a emela dintlha tše di itšego tša bolaodi. Ackerman o lemogile gore go boima kudu go laola dintlha tšohle tša bolaodi ka phethego mme ka fao o kgethile go nepiša dintlha tše nne

– dikokwane tše nne tša kgwebo ya gagwe. Dintlha tše di swanetše go laolwa ka tshwanelo go sepediša kgwebo ka boemotia le gona ka tokelo. Ge ntlha (leoto) ye nngwe e sa laolwe gabotse kgwebo e ka se sepele gabotse ka moo e swanetšego mme mafelelong e tla wa.

A re hlaloše kgopolo ye sefsa go ya ka tebelelo ya sebjalebale ya kgwebo ka go swantšha ntlha ye nngwe le ye nngwe ya bolaodi le tafola ye e emago ka maoto a mane a peakanyo, thulaganyo, tirišo le taolo. Go ya ka tlhalešo ye kgwebo ya gago e ka emelwa ke ditafola tše senyane – dintlha tše senyane tša bolaodi – tšeo di hlatlaganago ka sebopego sa phiramiti. Gopola phiramiti ye e bopšago ke batho ba ba namelanago (go swana le baraloki sorokising) – ge yo mongwe yo a emego fase a ka lapa a tlogela letsogo la yo mongwe yo a swaranego le yena, ba ka godimo ba wela fase, phiramiti ya “phušuga”. Na afa wena o phetha dilo tše di nyakegago go thekga ditafola tšohle le go kgonthiša gore phiramiti ya kgwebo ya gago e ema ka go tia?

Go moleminyane yo a phethago bontši bja mediro ka boyena go boima go fetiša go laola ntlha ye nngwe le ye nngwe ka phethego. Ka fao molaetša ke gore o swanetše go nepiša ditafola tše nne tše bohlokwa (dintlha tša bolaodi), tšeo tše dingwe di ka emago ka tšona (goba tša ušwa ke tšona). Ke moka leka ka maatla go laola dintlha tše gabotse ka moo o ka kgonago go bopa boemotia le maatla a a nyakegago. Ge ditafola tše di tiile, ke go re ge di šoma gabotse, di tla thekga ditafola tše dingwe. Bontši bja dikgwebo, go swana le kgwebotemo, bo ema ka ditafola tše nne tša tšweletšo, papatšo, letlotlo le bathwalwa. O ka se kgone go phetha se sengwe le se sengwe ka phethego ka bowena, ka fao nepiša dintlha

tše goba tše o di kgethago. Tafola ye nngwe le ye nngwe e kgatha tema ye e itšego mme ke modiro wa mong/molaodi go tiiša tekanyetšo kgwebong ya gagwe le go kgonthiša gore se sengwe le se sengwe se šoma gabotse.

Na ditafola tša gago di lekanetše gabotse? Ge leoto le lengwe le feta a mangwe ka botelele, tafola e tla sekama mme ge e sekame e ka se emiše dilo godimo ga yona gabotse. Mohlala: na o ile wa beakanya mošomo wa ntlha ye nngwe le ye nngwe ka tshwanelo, eupša wa šaetša go diriša dipeakanyo tša gago, go swana le ge o beakantše go bjala dipeu tše 30 000 tša lehea godimo ga hektare, eupša wa fetša ka go bjala tše 20 000/hektare fela?

Mola ditafola tšohle di le bohlokwa malebana le phegelelo le katlego ya kgwebo ya gago, gantši tafola ya papatšo ke yona e wago pele ka baka la maoto a a fokolago. Ela mantšu a hloko: ‘Bonolo go tšweletša, boima go rekiša’. Ge tafola ya papatšo e ka wa, mafelelong ditafola tše dingwe di tla latela. Mmaraka o hloka mogau mme tiišo ya tekanyetšo ya tafola ye gantši ke yona e swarišago bothata. Ka baka la makgotla a papatšo a mehleng ye e fetilego balemi ba be ba sa hloke go ithuta bokgoni bja papatšo; phedišo ya makgotla ao (*deregulation*) e wetše balemi mathateng. Ka fao ela theo ye e latelago hloko ka mehla: ‘se tšweletše setšweletšwa sefe kapa sefe pele ga ge o kgonthiše papatšo ya sona’.

Mehleng ya lehono kgopolo ya Ackerman ya ditafola tša kgwebo e hlagetšwe ke bothata bjo bongwe. Kgwebong ya sebjalebale, kudu kgwebongtemo, ditafola di eme lefelong leo le dulago le fetoga le go šutha ka go se kgaotše – ka baka la dipelaetšo tša dipolitiki, ditlhothlo tša papatšo, mathata a ditshenyegelo-theko (*cost-price difficulties*), le climate, go fa mehlala e se mekae. Maoto a ditafola a swanetše go elwa hloko ka go se kgaotše, mme ditafola di swanetše go dula di beakanywa sefsa.

Elelwa gore lehono selo se tee seo se iponagatšago ka go se kgaotše ke phetogo – dula o hlokometše maoto a ditafola: Peakanyo, thulaganyo, tirišo, le taolo. Mabaka a fapana go tloga ngwageng go ya go wo mongwe, ka fao bolaodi bja gago bo hloka tokišo ka go se kgaotše.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Marius Greyling, yo mongwe yo a ngwalelago Pula Imvula. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go mariusg@mcgacc.co.za.

Grain SA e boledišana le...

Andries van der Poll

Molemi yo a fišegilego wa seleteng sa Swartland, profenseng ya Kapa-Bodikela, o holofela gore go šoma ka maatla le go beakanya ka tshwanelo ke dintlha tše bohlokwa tše di tšitšego tšwelopele le katlego ya gagwe. Andries van der Poll o na le boitemogelo le kgotlelelo ye e nyakegago go phethagatša maleba a gagwe a go fapantšha ditiro tša polaseng ya gagwe, mme a ka rata go neelana phišego ya gagwe le balemi ba bangwe ba bafsa ba ba fišegago le bona.

Na o lema kae mme ke dihektare tše kae? O tšweletša eng?

Re lema dihektare tše 450 seleteng sa Swartland kgauswi le Gouda (re na le tokelo ya go diriša meetse go nošetša dihektare tše 42). Re rua dinku le dikgomo, re bjala mabele (korong, outse, dilupine, le lesereeng (*medic*) le le dirišwago lenaneong la phetošopšalo), mme lenyaga re thomile go bjala lehea. Go feta fao re na le phulo ye e nošetšwago.

Seo se go kgothatšago le gona se go tutuetšago ke sefe?

Ke fišegetše bolemi mme ke kganyogile go tloga 1993 go ba le polasa ya ka. Nna le ba lapa la ka re ikemišeditše gore go tloga letšatši leo re humanago polasa re tlile go phela ka moo re bego re kganyoga ka gona. Mohumagadi wa ka le bana ba rena ba nthekga ka botlalo, mme bana ba rata bolemi le bophelo bja polaseng go fetiša. Ka letšatši leo re etetšego polasa ya Klipdrift la mathomo ka 2011, re ile ra itšhepiša gore ge re ka humana sebaka sa go dula mo, re tlo sepediša polasa ye ka katlego ye kgolo. Ke dutše ke kganyoga leruo la ka ka go se kgaotše, mme ke seo se nkgothatšago. Re lora ka dilo tše mmalwa tše re sa di kganyogago, eupša re leka go di humana ka gonyane ka gonyane.

Hlaloša maatla le mafokodi a gago

Maatla a rena ke gore re na le boitemogelo bjo bo kgontšhago, re fišegile le gona re kgothatšwe go phetha morero wo ka katlego. Bofokodi bja rena ke gore polasa ye e hlagoša 'mathata'.

Dipuno tša gago e be e le dife mathomong? Gonabjale ke dife?

Ka 2014 re thomile go tšweletša outse le dilupine mme ka 2015 ra thoma go bjala korong, eupša ka baka la komelelo re kgonne go buna 600 kg/hektare fela. Ngwagola puno e ile ya kaonafala ganyane eupša ka ge re

bjetše morago ga nako re bunne 1,9 tone/hektare fela. Mabapi le dikgomo tomollo e be e le 80% (80% *weaning rate*); malebana le dinku e be e le 60% mathomong ka 2014, mme ka 2016 re feditše ka sephesente sa 110%.

Se segolo seo se ile-go sa tliša tšwelopele le katlego ya gago o ka re ke sefe?

Tšwelopele le katlego ya rena e theilwe godimo ga go šoma ka maatla le go beakanya ka tshwanelo. Go feta fao ditebanyo tša motho di bohlokwa kudu. O swanetšego go dula o tseba tšeo di diragalago polaseng ya gago; gape go bohlokwa go tseba fao o yago goba fao o nyakago go fihla gona.

Dithuto tše o di phethilego go fihla gonabjale ke dife mme o sa nyaka go tsena dife?

Re ithutile dithuto tše: Thuto ya Letlotlo, Thuto ya Taolo ya Dinku (Dohne Merino), Thuto ya Momaganyo, le Thuto ya Tšweletšo ya Korong. Mohumagadi wa ka o ithutile le tša Maeto le Letlotlo mme gonabjale o swaragane le Thuto ya Bolemitšwakanywa boithutelong bja Kaap Agri Academy, fao a thopilego sefoka sa "Top Achiever" ka 2016.

Badiredi ba rena ba hloka thuto ka Bokonni bja Bophelo le ge e le ka Tlhokomelo ya Metšhene; nna ke nyaka go phetha thuto ya tiploma ka Borui le ka Taolo ya Disenyi Mabeleng ka Dikhemikhale.

Seo o nyakago go se kgona lebakeng la mengwaga ye mehlano ye e tlogo ke sefe?

Re nyaka gore lebakeng la mengwaga ye mehlano polasa ye e bontšhe phapantšho ye e feletšego ka go tšweletša korong ya 3 tone/

hektare, lehea la 12 tone/hektare lefelong la dihektare tše 40, le dihektare tše 2 tša lesereeng. Go feta fao re nyaka gore tomollo ya dinku e fihlele 140%, le gore go be karolo ye e tiilego ya maeto a temo (*agri-tourism*). Re ka rata gape go ruta bafsa bao ba fišegetšego bolemi.

Balemi ba bafsa bao ba fišegile go o ka ba eletša ka go reng?

Keletšo ya ka go balemi ba bafsa ke gore: Se ngale le gatee, lora tše kgolo mme se tlogele go kganyoga tše kaone. Ngwala mantšu a mo gongwe o a akanya gabedi ka letšatši; se no a hlokomologe, a ele hloko mme se ngale le gatee goba wa tlaišega go fetiša. 🍷

Taodišwana ye e ngwadiwe ke Liana Stroebe, Molomaganyi wa Profense (Kapa-Bodikela) wa Lenaneotlhabollo la Balemi la Grain SA. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go liana@grainsa.co.za.

Sehlopha sa morulaganyo

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MORULAGANYIMOGOLO

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI PHATLALATŠO

Liana Stroebe
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

TLHAMO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA IMVULA E HWETŠAGALA KA MALEME A A LATELAGO:

Sesotho sa Leboa,
Seafrikane, Setswana, Sesotho,
Seisimane, Sesulu le Sethosa.

Lenaneotlhabollo la Balemi la Grain SA

BALOMAGANYI BA TLHABOLLO

Johan Kriel
Freistata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombo

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 650 9315 ◀ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8069 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapa-Bohlabela (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebe

Kapa-Bodikela (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8069 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 076 182 7889 ◀ julius@grainsa.co.za

Sinelizwi Fakade

Mithatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Se lahlegelwe ke kholofelo le gatee – masa ga a na swele

Na o kile wa kwa motho a re: "Tšatši le lengwe ge ke rotše modiro, goba ge ke na le tšhelete ye e lekanego, ke tšile go iketla – nka ba ka thoma go lema." Ka nnete bophelo bja polaseng bo ka ba bo kgahliša go feta bja lephakuphaku bja motsengtoropo. EUPŠA ke phošo go gopola gore molemi o hloka tlhobaelo le gore bolemi ke mokgwa wo bonolo wa go iphediša. Nnete ke gore bolemi ke boiphedišo bjo bothata go fetiša!

Molemi a ka laola dikgonagalokotsi tše di mo lebanego gabotse ka moo a ka kgonago, eupša tlhago yona ga e laolege. Tšeo re di kganyogago gantši di šitišwa ke ditiragalo tša tlhago. (Mengwageng e se mekae ye e fetilego komelelo le phišo ya go se kgaotše e re senyeditše kudu). Batšweletšamabele ke bona ba senyegelwago gabonolo. Bolemi ga bo swanele bao ba hlokago sebetse – seo o a se tseba!

Bolemi ke profešene ye bohlokwa go fetiša tšohle. Ntle le molemi le kgotlelelo ya gagwe dijo di ka se gona – ntle le dijo bophelo bo ka se be gona. Le ge go le bjalo, bolemi gape ke profešene ye e kokobetšago go feta tše dingwe – mekgwa yeo tlhago e gagamatšago, e kokobetšago le gona e thupišago molemi ka gona ga e na mellwane.

Ke na le nnete gore bohle re tseba dithuto tša ka Bebeleng tšeo di bolelago ka mehla ya botlalo le mehla ya tšala – ka go boloka dilo mehleng ye mebotse go beakanyetša mehla ye mebe. Dithuto tše di re ruta gape gore **ga go na seemo seo se dulago se sa fetoge go ya go sa feleng** – phetogo e ka se šitišwe, **ga go na taba gore e tšea sebaka se sekae.**

Mo Afrika-Borwa ditaba di ka kaonafala – **KE A HOLOFELA!**

Ge re phafoga ka masa re HOLOFELA gore pula e tla na; re HOLOFELA gore peu ya rena e tla hloga; re HOLOFELA gore molaodi wa panka o tla...; re a HOLOFELA...mme re dula re HOLOFELA. Kholofelo le tumelo ke tšona fela tšeo molemi a ka itshwarelelago ka tšona.

Akanya ditsopolo tše tharo tše di latelago tša kgothatšo, e lego mantšu a Confucius (Rabohlale wa Motšhaena yo a phedilego mengwageng ya 551BC - 479BC):

- 'Tumišo ya rena ye kgolo go feta tšohle, ga se go se we le gatee, eupša ke go tsoga nako ye nngwe le ye nngwe ge re wele.' (Our greatest glory, is not in never falling, but in rising every time we fall.)
- 'Ga go na taba ge o tšwela pele ka go nanya go fetiša, bohlokwa ke gore o se ke wa ema'. (It does not matter how slowly you go so long as you do not stop.)
- 'Monna yo a šutišago thaba o thoma ka go rwala maswikana a manyane.' (The man who moves a mountain begins by carrying away small stones.)

Lebelela masa ao a se nago swele...Se tlogele go HOLOFELA – ešitago le ge o swanetše go thoma sefsa.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Raymond Boardman, Molemi le Moeletši, Buckingham, Ventersdorp, Profense ya Leboa-Bodikela. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go rhboardman@gmail.com.

Pula Imvula's Quote of the Month

*Keep away from people who try to belittle your ambitions.
Small people always do that, but the really great makes you
feel that you, too, can become great.*

~ Mark Twain